

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕКСЕЛЯ ЯК ЕФЕКТИВНОГО СПОСОБУ ПОКРИТТЯ ВЗАЄМОЗАБОРГОВАНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

FEATURES OF LEGAL REGULATION OF THE BILL AS AN EFFECTIVE METHOD OF COVERING MUTUAL OBJECTIVES OF BUSINESS

Маланчук Т.В., к.ю.н.,
доцент кафедри міжнародного, європейського права
та цивільно-правових дисциплін
Сумський державний університет

Голодна А.С., студентка VI курсу
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

У статті досліджені теоретичні аспекти вексельного обігу в Україні, визначена роль векселя. Проаналізовані положення українського законодавства щодо обігу векселів в Україні. Визначено основні проблеми формування вексельного обігу. Акцентовано увагу на сучасних завданнях щодо вдосконалення обігу векселів в Україні.

Процеси ринкових реформ у суверенній Україні проходять дуже складно. Вексельне законодавство України остаточно не доопрацьоване, тому є значна кількість прогалин і не вирішених питань, які призводять до суперечливої судової практики. Цивільний кодекс України містить правові норми загального характеру про вексельний обіг, які не можуть бути самостійно використані без застосування положень Господарського кодексу України та Закону України «Про обіг векселів в Україні», саме тому важливо порівнювати, запозичувати та переімати досвід провідних країн світу.

Дослідженням питань обігу векселів в Україні займалися такі вчені, як А. Аваков, С. Гуткевич, А. Демківський, М. Дем'яненко, О. Єфімов та ін. Серед зарубіжних науковців, які зробили вагомий внесок у розв'язання цієї проблеми на різних історичних етапах, слід відзначити насамперед Т. Батіщева (Казахстан), Ф. Гудкова, В. Зверева (Росія), В. Тарасова (Білорусь).

Незважаючи на значну кількість наукових праць, пов'язаних із темою дослідження, багато питань, присвячених проблемам і перспективам розвитку обігу векселів в Україні, залишилися не висвітленими, необґрунтованими чи мають суперечливий характер.

За всієї значущості розробок зазначених авторів і наявного рівня опрацювання проблем нині відсутні комплексні розробки, які б повністю розкрили цю проблематику. У статті зроблено спробу детальніше дослідити окремі аспекти щодо покращення вексельного обігу України, надати відповідні рекомендації та пропозиції.

Головною метою цієї роботи є визначення проблемних питань і надання пропозицій щодо шляхів вдосконалення вексельного обігу в Україні.

Ключові слова: цінні папери, вексель, вексельний обіг, простий вексель, переказний вексель.

As a result, the theoretical aspects of bill turnover in Ukraine have been investigated, and the role of the bill has been determined. Provisions of Ukrainian legislation on the circulation of bills in Ukraine have been analyzed. The basic problems of the formation of bill turnover have been determined. Emphasis is placed on the attention of the class members to improve the circulation of promissory notes in Ukraine.

Market reforms in the soviet Ukraine are very difficult. The bill of laws of Ukraine is usually not doctrinal, so there is a considerable number of puzzles and unsettled issues that lead to contradictions. Civil code Ukraine conference contains legal rules of a general nature about bill of exchange, which may not be used on their own without the application of the provisions of the Economic Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On the circulation of promissory notes in Ukraine" that is why it is important to compare, to borrow, and to adopt the foreign experience of the leading countries of the world.

For students, the issue of circulation of promissory notes in Ukraine is borrowed by such scholars as A. Avakov, S. Gutkevich, A. Demkivsky, M. Demyanenko, O. Yefimov and others. Among the foreign scientists who have made a significant contribution to the solution of this problem to different historical stages, T. Batishcheva (Kazakhstan), F. Gudkova, V. Zvereva (Russia), V. Tarasova (Belarus).

Despite the significant number of scientific works related to the topic of study, many questions are devoted to the problems and perspectives of the development of the circulation of notes, surpluses are not whitened, unfounded or have a disjointed character.

With all the significance, the development of the distinguished authors and the corresponding level of processing is due to the given time. In this paper, an attempt was made to investigate in more detail the individual aspects of the development of the Ukrainian circulation of the Ukraine, and to give the relevant recommendations and propositions.

The main goal of this work is to elucidate the problematic issues and to provide suggestions for ways of perfecting the circulation in Ukraine.

Key words: securities, promissory note, circulation of promissory notes, simple promissory note, promissory note.

У міжнародному масштабі вексельний обіг за останні десятиріччя суттєво розширив сфери використання, світове співтовариство консолідувало зусилля з удосконалення уніфікованого вексельного законодавства, й у 1988 р. Організація об'єднаних націй прийняла Конвенцію ООН «Про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі (Конвенція ЮНСІТРАЛ)».

Цікавою є історія виникнення векселів. Більшість науковців дотримується думки, що батьківщиною векселів є Італія. Їх поява в цій країні зумовлена насамперед швидким розвитком торгівлі в часи Середньовіччя, а саме в XVI ст. Незважаючи на це, є думка, що вексельні операції мали місце ще в часи Римської імперії. Ярмаркова торгівля сприяла створенню особливого роду «ярмаркових» векселів. Для захисту інтересів купців від можливих ухилень від платежів за векселями створювалися ярмаркові суди, що вирізнялися особливою суворістю до вексельних боржників [8, с. 467].

07 червня 1930 р. у Женеві було підписано три вексельні конвенції за № 358, 359, 360: Конвенція про уніфікований закон про переказний і простий вексель; Конвенція, що має на меті вирішення деяких колізій законів про переказні і прості векселі; Конвенція про гербовий збір щодо переказних і простих векселів. Ці акти ознаменували розвиток вексельного права на багато років вперед.

Переходячи до більш сучасного періоду використання векселів, слід відзначити, що у період існування Радянського Союзу вексель застосовувався у банківських операціях тільки у зовнішньоторговельних розрахунках.

Нині основними документами, що регулюють вексельний обіг в Україні, є Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» і Закон України «Про обіг векселів в Україні» [1; 2]. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання

строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі [5].

Крім того, особливості видачі й обігу векселів, здійснення операцій із векселями, погашення вексельних зобов'язань і стягнення за векселями визначаються законом.

В останні роки проблеми вексельного обігу в Україні стали об'єктом всебічної уваги. Однак це не призвело до прояснення ситуації у сфері вексельного обігу. В Україні немає єдиного впорядкованого правового поля щодо функціонування векселів.

Будучи розрахунково-платіжним засобом, вексель займає особливе місце серед ефективних способів покриття взаємозаборгованості суб'єктів господарської діяльності, а також інструментів для розвитку фондового ринку в Україні. Юристи та науковці не можуть дійти єдиної думки з приводу особливостей правового регулювання та визначення поняття векселя.

Наприклад, на думку А.В. Демківського, вексель – це договірне зобов'язання та юридичний факт, на підставі якого виникає договірне зобов'язання. Розглядаючи вексель як договірне зобов'язання, ми маємо на увазі не договірні відносини, які призвели до векселя, наприклад, продаж або позику, а ті, що створюються векселем [3, с. 123].

Нормативно-правовою базою вексельного обігу в Україні є законодавчі, нормативні акти, розроблені відповідно до положень Уніфікованого закону про переказні та прості векселі, ухваленого Женевською вексельною конвенцією 1930 р. Цей закон регулює випуск, обіг, погашення векселів і стягнення за векселем, а також повністю забезпечує права всіх сторін вексельного обігу.

Основними ознаками векселя вважають:

- текст векселя не має містити посилання на угоду, що є причиною видачі векселя; невиконання зобов'язань за основною угодою не може призвести до невиконання зобов'язань за векселем та ін.;

- безумовність зобов'язань за векселем, тобто вексель має містити простий і нічим не зумовлений наказ або зобов'язання сплатити певну суму;

- безсумнівність виконання зобов'язань за векселем, якщо він є справжнім;

- вексель є грошовим зобов'язанням, він містить наказ або зобов'язання сплатити певну суму;

- вексель – письмовий документ; має суворо встановлені обов'язкові реквізити;

- сторони, зобов'язані за векселями, відповідають солідарно (за винятком осіб, які здійснили безоборотний напис);

- у разі порушення термінів сплати векселя необхідно здійснити нотаріальний протест [4].

У законодавстві визначаються певні види векселів. Тобто векселі можуть бути прості та переказні. Простий вексель є безумовним зобов'язанням векселедавця сплатити після настання строку платежу визначену грошову суму власнику векселя (векселедержателю). Переказний вексель (тратта) посвідчує письмовий наказ векселедавця (трасанта) третій особі – платнику (трасату) сплатити певну грошову суму отримувачу – держателю векселя (ремітенту) [9, с. 280].

Слід відзначити, що 05 квітня 2001 р. було прийнято Закон України «Про обіг векселів в Україні» за № 2374-ІІІ, який чітко закріпив особливості обігу векселів в Україні. Крім того, цей документ вперше до складу осіб, які можуть зобов'язуватися та набувати права за простим і переказним векселем, із 01 січня 2002 р. відніс і фізичних осіб України [7].

Щодо проблемних питань учасників фондового ринку слід звернути увагу на слабозахищеність вексельних бланків. Сучасні векселі як цінні папери захищені умовно. Елементами захисту вважаються:

- тонка блакитна муарова сітка на всьому полі бланку векселя;

- виглядає як підкреслення короткої відрізок мікротексту: «простий вексель»;

- смуга жовто-зеленою ультрафіолетовою фарбою із зазначенням номіналу векселя.

Також потребує вдосконалення питання «піддробленого векселя». Такого поняття, як «піддроблений вексель» і механізму адекватної реакції на нього немає в українських законодавчих актах. А це означає, що такий вексель розглядається в одній площині з векселем, який неправильно заповнений або має якісь незначні невідповідності підпису або дати [6].

Крім того, сьгодні в Україні не здійснюється будь-яка державна реєстрація випущених векселів. Немає також обмежень щодо випуску векселів одним суб'єктом підприємницької діяльності. Це може призвести і призводить до випуску в обіг нічим не гарантованих векселів.

Таким чином, внаслідок невизначеності в законодавстві України є ряд проблем та обмежень щодо обігу векселів на території України. Так, суттєво обмежена кількість операцій, що можуть обслуговуватися векселями (наприклад, для видачі векселя обов'язковий факт поставки продукції або надання послуг), а також значно обмежена кількість суб'єктів, котрі можуть приймати участь в операціях з векселями.

Сучасне вексельне зобов'язання у сфері господарювання має публічний характер, оскільки розгортається у публічному просторі фондового ринку (у будь-якому разі після видачі векселя його подальший обіг не залежить від волі векселедавця та інших осіб, що передали вексель далі).

Є проблеми також у процесуальному порядку опротестування векселів і примусовому стягненні платежів. Незважаючи на приєднання до Женевських конвенцій і прийняття низки нормативних актів, що регулюють вексельні відносини в Україні, зокрема Закону України «Про обіг векселів в Україні», низка проблем досі лишається нерегульованою. Для подолання негативного стану вексельного обігу в Україні необхідно належно гарантувати швидкоплинність і суворість вексельного стягнення. Потребує нормативного забезпечення процедура спрощеного судочинства, зокрема без права відповідача на опротестування для перенесення розгляду вексельної справи до загального цивільного судочинства.

Зважаючи на вищевикладене, можемо підсумувати, що у ході свого історичного розвитку вексель перетворився на універсальний інструмент, роль і значення якого в сучасних умовах господарювання значно зростає. Сьогодні розвиток вексельного обігу неможливий без удосконалення законодавчої бази, що визначає механізм дії та сферу застосування векселів. Наведені факти свідчать про те, що в Україні вже створена мінімально необхідна правова база вексельного обігу, яка потребує детального доопрацювання, доповнення й узгодження із законодавством.

Також слід звернути увагу, що в Україні вексельному обігу перешкоджає відсутність практичного досвіду в його організації. Недостатньо як відповідних фахівців у цій сфері, так і комплексних наукових досліджень як в економічній так і юридичній площині щодо вказаних проблем.

Сьогодні також можна говорити про існування негативного іміджу векселів у силу застосування фіктивних фірм у вексельних розрахунках. Для подолання цієї проблеми, на нашу думку, необхідним є посилення державного контролю за системою вексельних розрахунків. На сучасному етапі розвитку вітчизняного законодавства є також значні проблеми в розробці механізмів притягнення осіб до відповідальності за порушення вексельного права.

Загалом уніфікація вексельного законодавства та судової практики сприятиме ефективному досудовому та судовому захисту порушених прав і законних інтересів учасників вексельних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 04 лютого 2019 р. № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2448> (дата звернення: 19.09.2019).
2. Господарський кодекс України : Кодекс України від 07 лютого 2019 р. № 2473-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 19.09.2019).
3. Демківський А.В. Вексельний обіг в Україні : навчальний посібник. Київ : Віра – Р, 2013. 505 с.
4. Павлов В.І., Пилипенко І.І., Кривов'язюк І.В. Цінні папери в Україні : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2004. 400 с.
5. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 19.09.2019).
6. Скочило Н. Вексельний обіг в Україні: Проблеми становлення і розвитку. *Українська наука: минуле сучасне, майбутнє*. 2008. № 13. С. 113–117.
7. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05 квітня 2001 р. № 2374-ІП. *Все про бухгалтерський облік*. 2001. № 45 (591). С. 10.
8. Федоров Л.Ф. История векселя. Одесса, 1895. С. 467.
9. Гончаренко В.О. Вексель як вид боргового цінного паперу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 278–283.